POZIȚIA PARTIDELOR POLITICE BASARABENE CU REPREZENTARE PARLAMENTARĂ FAȚĂ DE ADOPTAREA CONSTITUȚIEI ROMÂNIEI ÎNTREGITE

THE POSITION OF THE BESSARABIAN POLITICAL PARTIES WITH PARLIAMENTARY REPRESENTATION TOWARDS THE ADOPTION OF THE CONSTITUTION OF COMPLETED ROMANIA

Gheorghe COJOCARU, dr. hab., conf. univ., Institutul de Istorie, Universitatea de Stat din Moldova
E-mail: gh.cojocaru.e@gmail.com

CZU: 342.4:329(498)″1918/1940″ **DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.8412768**

Abstract: *Along with other political formations in Romania, the parties from Bessarabia with parliamentary representation participated in the debates on the text of new Constitution, both in the press, at meetings in the territory, and from the Parliament's tribune. If the peasant opposition in Bessarabia criticized the National-Liberal Party draft of the Constitution, the liberal Bessarabian parliamentarians and the peasant group of Ion Inculet voted for the new Fundamental Law of completed Romania.*

Keywords: *completed Romania, Constitution, Bessarabian political parties, Parliament, deputies, constitutional unity.*

Sfârșitul Marelui Război a adus modificări importante atât în privința teritoriului, cât și a populației României, plasând-o într-un nou context regional și european. În urma unirii Basarabiei, Bucovinei, Transilvaniei și Banatului în 1918, România și-a modificat statutul geopolitic în Europa, transformându-se dintr-o țară mică în una de mărime medie [1, p. 133-160]. Suprafața sa a crescut de la 138.000 km2 în 1915 la 295.049 km2 în 1918, ocupând locul 10 în Europa. După Conferința de Pace de la Paris, granițele României însumau 3.400,3 km, dintre care 601,4 km cu Bulgaria, 557,3 km cu Iugoslavia, 428 km cu Ungaria, 201 km cu Cehoslovacia, 346,6 km cu Polonia, 812 km cu Sovietele, iar 454 km se întindeau de-a lungul litoralului Mării Negre. Așa cum pe bună dreptate sublinia geograful Vintilă Mihăilescu, după 1918 pă-

mântul statului românesc constituia „o unitate armonică” [2, p. 45]. Tot atunci, populația României a crescut de la 7,9 milioane locuitori în 1915 la 14,7 milioane în 1919, ajungând ulterior la 18 milioane în 1930, respectiv, pe locul 8 din Europa, după URSS, Germania, Marea Britanie, Franța, Italia, Polonia și Spania [3, p. 31].

Desăvârșirea statului național român cerea în mod imperios adoptarea unei noi Constituții, având în vedere că și Sfatul Țării de la Chișinău, și Marea Adunare Națională de la Alba Iulia ceruseră, în Declarația, respectiv, Rezoluția de unire, convocarea unei Adunări Constituante alese prin vot universal [4, p. 171].

Problema noii Constituții a preocupat partidele politice și opinia publică din România, fiind impusă de schimbările intervenite în viața social-politică, economică și culturală din anii post-belici și trebuind să se constituie într-o garanție a drumului de viitor. Ideea dominantă a fost nu revizuirea vechii Constituții, ci adoptarea uneia noi, pentru ca Parlamentul să ia în dezbatere „întregul complex al legii fundamentale, cu participarea reprezentanților de pe cuprinsul României unite” [5, p. 23].

Modificarea vechii Constituții era posibilă prin prevederile articolului 129 din Constituția anului 1866, care stipula că „Puterea legiuitoare are dreptul a declara că este trebuință a se supune reviziunei dispozițiunile din Constituțiune anumite articole” [6, p. 239]. Această declarație se cerea – conform aceluiași articol – citită de trei ori, din 15 în 15 zile, în ședințele publice ale celor două camere, citită și adoptată, după care atât Adunarea Deputaților, cât și Senatul urmau să se dizolve de drept. Noul Parlament avea dreptul de a discuta și aproba modificările propuse de corpurile legiuitoare precedente.

În general, necesitatea adoptării noii Constituții a fost înscrisă ca o problemă de fond în programele principalelor partide politice din epocă, fiind pregătite mai multe proiecte de Constituție [7, p. 11-48]. Nimeni nu nega oportunitatea adoptării unei noi Constituții pentru România întregită, în discuție aflându-se doar întrebarea cine era mai în drept să facă acest lucru [8, p. 2025-2042]. Astfel, cu respectarea sau fără a se ține seama de prevederile amintite, cele două guverne, A. Vaida-Voievod (1919-1920) și A. Averescu (1920-1921), din intervalul 1919-1921 s-au crezut fiecare în parte îndreptățite să procedeze la modificarea Constituției, fără să fi reușit, însă, să facă acest pas.

În contextul unor dezbateri publice pe marginea Constituției, Nicolae Iorga sublinia caracterul și rolul istoric al unui asemenea text fundamental: „Pre-

zentul, spunea el, însumează un trecut și are răspunderea sa față de viitor" [9, p. 5]. Potrivit concepției lui Nicolae Iorga, Constituția este legea fundamentală a țării, născută din, ceea ce el numea, desfășurarea proprie a poporului nostru, din vechime și până la zi, cu menirea de a face deschiderea spre viitor. Iorga era, în 1922, pentru o haină proprie, potrivită corpului românesc.

Prin decretul regal din 23 ianuarie 1922, Parlamentul a fost dizolvat, anunțându-se organizarea de alegeri pentru Adunarea Națională Constituantă la începutul lunii martie. Formula adoptată era în contradicție cu cadrul existent constituțional, deoarece pentru modificarea Legii fundamentale sau pentru adoptarea unei noi Constituții trebuiau organizate alegeri obișnuite, urmând ca Parlamentul rezultat din acel scrutin să se pronunțe asupra propunerii respective. Numai după exprimarea acordului noului Parlament ales, puteau avea loc noi alegeri legislative, pentru Constituantă. Dar, în ianuarie 1922, nici regele și nici prim-ministrul Ion I.C. Brătianu nu au considerat util să respecte aceste prevederi constituționale.

Liberalii țineau ca adoptarea noii Constituții să se facă sub guvernarea lor și dintr-un motiv pur subiectiv, izvorât din pretenția de a fi singurii realizatori ai marilor acte istorice. În ultimă instanță, urgentarea convocării Parlamentului Constituant a fost argumentată de Guvern prin aceea că România întârziase după Unire prea mult cu adoptarea noii Constituții, fiind ultima dintre statele naționale constituite după război, care nu-și rezolvase această problemă, din care cauză avea de suferit și situația politică internă [6, p. 97].

În teritoriul dintre Prut și Nistru, pe listele pentru participarea la alegerile în Adunarea Deputaţilor, din martie 1922, au fost înregistraţi 487.989 alegători basarabeni, ceea ce reprezenta 16,8 % din electoratul ţării, iar pe cele pentru Senat - 225.243 (14,9 %). La fel ca şi în alegerile din 1920, Basarabia urma să aleagă 51 din numărul total de 369 deputaţi şi 24 de senatori din cei 168 aleşi la scară națională.

În cele 9 circumscripţii electorale din Basarabia au fost depuse 75 de liste, pe care au figurat 442 de pretendenți la mandatele de deputat şi 57 de liste cu 153 candidați la cele de senator. La alegerile în Adunarea Deputatilor au participat 380.370 electori, ceea ce reprezenta 77,9% din numărul alegătorilor înscrişi pe liste, comparativ cu 75,9% participare națională. La alegerile în Senat şi-au dat voturile 168.945 cetăţeni, ceea ce constituia 75,0% din numărul cetăţenilor cu drept de vot, în raport cu 70,4% activism electoral la scara întregii ţări.

Gruparea național-liberală din ținut a înregistrat 18,1 % din voturile valabil exprimate în urma alegerilor în Adunarea Deputaților şi 14,6% - în Senat, Partidul Ţărănesc îndependent condus de Ion Inculeț - 32,1% şi, respectiv, 40,15%, gruparea țărănistă în frunte cu Pan. Halippa - 28,3% şi 27,0%, Partidul Poporului al generalului A. Averescu - 2,8% şi 2,5%, Liga Democratică Basarabeană - 2,8% şi 2,6%, gruparea național-democrată evreiască 3,0% şi 3,0%; gruparea socialistă ţărănească - 2,7% şi 0,8%, independentii 8,8% şi, respectiv, 8,2%. Național-liberalii au recoltat 7 mandate de deputat şi 2 de senator, adepții lui Inculeț - 22 şi, respectiv, 14, tărăniştii în frunte cu Pan.Halippa - 18 şi 8, Liga Democratică Basarabeană a obținut 2 locuri în Adunarea Deputaților, gruparea evreiască - unul şi un mandat de deputat a revenit unui candidat independent.

Arhiepiscopul Chişinăului şi al Hotinului, Gurie Grossu Botoşăneanu, potrivit legii electorale, în rând cu alți 26 înalți prelati ai României, devenea senator de drept [10, p. 127-128].

Pe parcursul anului 1922, în Basarabia s-au înteţit vizitele unor fruntaşi şi oameni de stat liberali, care aveau misiunea de a pregăti terenul pentru consolidarea forţelor naţional-liberale din ţinut. Baza socială a filialei liberale basarbene s-a lărgit considerabil în urma aderării unor reprezentanţi ai cercurilor industriale şi financiare locale, ai marilor proprietari şi comercianţi.

În toamna aceluiaşi an, în cadrul organizaţiei liberale din Chişinău, s-a constituit o grupare care dorea înlăturarea lui D. Ciugureanu, fruntaşul liberal local, de la conducere şi fuziunea cu gruparea condusă de Inculeţ. Urmând indicaţiile conducerii de vârf a Partidului Național-Liberal, adepţii lui Inculeţ, au dat de înţeles că erau decişi să înfăptuiască fuziunea cu liberalii din provincie.

Comportamentul lui Ion Inculeţ a provocat protestul unei grupări ţărăniste în frunte cu Ion Pelivan, preşedintele comitetului central al Partidului Ţărănesc Basarabean Iindependent, şi Anton Crihan, secretarul general al aceleiaşi formaţiuni. Această grupare a decis, în şedinţa din 2 octombrie 1922, excluderea lui Ion Inculeţ, Gherman Pântea şi V. Bârca din partid şi încetarea colaborării cu liberalii.

Acţiunile grupării în frunte cu Pelivan au fost urmărite cu multă atenţie şi de conducerea Partidului Naţional Român, care, în urma excluderii lui IncuIeţ, spera să realizeze o fuziune cu Partidul Ţărănesc Basarabean Inde-

pendent. Aceste proiecte, însă, au fost dejucate de adepții lui Inculeţ, care au convocat de urgenţă, în zilele de 5-6 octombrie 1922, congresul Partidului Țărănesc. CongresuI a confirmat cursul de colaborare cu liberalii şi a ales noul comitet central în frunte cu ministrul Ion Inculeţ.

Tinzând să-şi asigure conducerea filialei liberale din provincie, fortificată prin fuziunea cu partidul său, Ion Inculeţ a reuşit, atrăgând de partea sa pe unii membri cu influenţă în organizaţia condusă de D. Ciugureanu, să provoace scindarea grupării naţional-liberale. La 26 noiembrie 1922 a fost convocat congresul grupării liberale disidente, în frunte cu I. Costin şi Al. Oprea, la care au participat țărăniștii Gherman Pântea şi V. Bărca, reprezentanţi ai grupării lui Inculeț. Congresul l-a exclus din partid pe D. Ciugureanu și a ales o nouă conducere [10, p. 130-131].

După prezidarea actului Încoronării din 15 octombrie 1922, demonstrând astfel încrederea regelui în Guvern, Guvernul național-liberal a decis să aducă în dezbaterea Parlamentului proiectul noii Constituții.

În acest context, cu prilejul unei vizite la Chişinău, Artur Văitoianu, ministru de interne, a arătat în cadrul unei adunări comune din 15 ianuarie 1923 a liberalilor locali şi a membrilor grupării lui Inculeţ că a sosit momentul pentru unirea tuturor forţelor ce susţineau politica guvernamentală.

Fuziunea Partidului Ţărănesc Basarabean Independent cu filiala locală a Partidul Naţional-Liberal a avut loc la 20 ianuarie acelaşi an. În fruntea organizaţiei a fost desemnată o delegaţie permanentă, avându-1 preşedinte pe Ion Inculeţ.

Declaraţia de fuzionare a Partidul Ţărănesc Basarabean Independent cu Partidul Naţional-liberal a fost făcută publică de Ion Inculeţ în şedinţa Adunării Deputaţilor din 29 ianuarie 1923. Prim- ministrul Ion I. C. Brătianu a salutat decizia luată şi a apreciat drept preţios şi necesar concursul acestei formaţiuni în opera de consolidare a statului. Brătianu a subliniat că opera de unificare reclama dizolvarea partidelor regionale.

Înregimentarea la 20 ianuarie 1923 a partidului condus de Ion Inculeț, concomitent cu Partidul Democrat al Unirii din Bucovina, în cadrul Partidului Național-Liberal s-a înscris în mișcarea de consolidare a forțelor liberale, care în ajunul adoptării Constituției au tins să reprezinte plenar națiunea română și astfel să-și asigure prerogativele largi naționale pentru a vota noua Lege fundamentală [10, p. 131].

Noua Constituție a fost pusă în discuție în primăvara anului 1923, când, după o campanie de presă desfășurată într-o atmosferă de tensiune, Partidul Național Liberal dispunea o confortabilă majoritate parlamentară – 222 din cele 369 de mandate în Adunarea Deputaților, comparativ cu Partidul Țărănesc (40 de mandate) și Partidul Național Român (26 de mandate) [11, tab. II].

Aflat în opoziție, Partidul Țărănesc din Basarabia nu a recunoscut legalitatea Parlamentului, alegerea căruia a fost organizată de un Guvern liberal monopartit, de a vota noua Constituție. În ședința Adunării Deputaților din 9 martie 1923, Pan Halippa, în numele unui grup de 27 de deputați basarabeni, a supus criticii proiectul de Constituție prezentat de Guvernul național-liberal. Fruntașul țărănist basarabean a arătat că proiectul nu asigura cetățenilor mijloacele legale de apărare împotriva abuzurilor administrative, conținea posibilitatea transformării instituției judecătorești într-un instrument docil de partid, prevedea desființarea autonomiei provinciale și nu garanta respectarea autonomiei administrative comunale și județene, nu stabilea periodicitatea alegerilor în corpurile legiuitoare.

Pan Halippa a exprimat temerea că întreg regimul constitutional şi parlamentar al tării putea fi oricând înlăturat sub pretextul vag de pericol de stat, printr-o simplă declarare a stării de asediu, nelimitată în timp în privința constrângerilor constituționale.

Este de observat că unele critici aduse de opoziţie proiectului de Constituţie aveau un temei real, mai ales, cele cu privire la pericolul folosirii arbitrare a unor constrângeri constituționale, însă faptul că ţărăniştii basarabeni s-au situat pe poziţii înguste de partid nu le-a favorizat pătrunderea în complexitatea Legii fundamentale. Elaborată și promovată de naţional-liberali, Constituiția a creat cadrul juridic și politic necesar dezvoltării societăţii româneşti.

De asemenea, este demn de remarcat că, în opoziţie cu atitudinea exprimată de Halippa,V. Bârca, unul din liderii liberalilor din ţinut, a declarat la 17 martie 1923 că parlamentarii basarabeni adepţi ai Partidului Național-Liberal, erau hotărâţi să voteze noua Constituţie. Aceasta, în opinia lor, asigura libertăţile democratice fundamentale şi drepturile minorităţilor etnice. Liberalii basarabeni erau convinși că astfel îşi aduceau contribuţia la făurirea ultimului act prin care să se consolideze țara, din punct de vedere naţional. Fideli

acestei atitudini şi solidari cu majoritatea parlamentară, deputaţii liberali basarabeni au votat proiectul Constituţiei în Adunarea Naţională Constituantă. Astfel, la adoptarea Constituției României întregite și-au adus contribuția și reprezentanții aleși ai Basarabiei.

Unii deputaţi basarabeni din opoziţie, ca Pan. Halippa, Ion Buzdugan şi alţii, nu au fost prezenţi în momentul votării proiectului Constituţiei, alţii, între care Ion Pelivan şi C. Stere, s-au abţinut de la vot [10, p. 132].

La 26 martie 1923, Adunarea Deputaților a adoptat cu 247 de voturi pentru, 8 împotrivă și 2 abțineri proiectul noii Constituții [12, p. 1604]. În ziua următoare, Senatul a adoptat și el proiectul cu 137 de voturi pentru, 2 împotrivă și 2 abțineri [13, p. 828]. Sancționată de regele Ferdinand I, noua Constituție a fost publicată în „Monitorul Oficial" la 29 martie 1923 [14, 24 p.].

Din perspectiva noii Constituții, era evident că toate acele moșteniri ale anului 1918, provenite din civilizații diferite și opuse, s-au ciocnit inițial în legislația de unificare. Pendulul politic oscila dintr-o extremă în alta. Și după multiple experimentări urmate de o serie de ajustări necesare, după o mai profundă fuziune între diverse curente, doctrine și formațiuni prezente în noua Românie, apele s-au liniștit și s-au limpezit. A urmat o perioadă de intensă activitate legislativă în domeniul administrației. Ca urmare a acelui proces complex, influența provinciilor unite cu țara a temperat dogmatismul administrativ al Vechiului Regat, iar Vechiul Regat, la rândul său, a înfrânat particularismul provincial, realizând unitatea juridică și constituțională indispensabilă consolidării statului întregit [15, p. 201-202].

Privită retrospectiv la distanță de un secol, adoptarea și intrarea în vigoare a noii Constituții a României a însemnat, înainte de toate, o consacrare a Marii Uniri din 1918 și, prin aceasta, o împlinire a unui deziderat popular major, ceea ce i-a imprimat o valoare de drept și de fapt deosebită.

Referințe bibliografice:

1. „Enciclopedia României". Vol. I: Statul. București: Imprimeria Națională, 1938.
2. Vintilă Mihăilescu, Geografia României, în „Enciclopedia României". Vol. I: Statul. Imprimeria Națională: București, 1938.
3. Istoria Românilor. Vol. VIII: România Întregită (1918-1940). Coord.: prof.univ.dr. Ioan Scurtu, Editura Enciclopedică: București, 2003.

4. Constituțiile României. Texte, note, prezentare comparată / Ioan Muraru, Gh. Iancu, Mona-Lisa Pucheanu, Corneliu-Liviu Popescu, R.A. „Monitorul Oficial": București, 1993.
5. Ioan Scurtu, Ion Bulei, Democrația la români. 1866-1938. Humanitas: București, 1990.
6. Eufrosinia. Popescu, Din istoria politică a României. Constituția din 1923. Editura Politică: București, 1983.
7. Gheorghe Sbârnă, Partidele politice din România 1918-1940. Programe și orientări doctrinare. Editura Sylvi: București, 2001.
8. M. Rusenescu, Problema constituțională și monarhia (1922-1927), în „Revista de Istorie", București, tom. 30, nr. 11, 1977.
9. N. Iorga, Istoricul Constituțiunei românești. Noua Constituțiune a României. Tipografia „Cultura Națională": București, f.a.
10. Gheorghe E. Cojocaru, Integrarea Basarabiei în cadrul României (1918-1923). Editura Semne: București, 1997, p. 127-128.
11. Marcel Ivan, Evoluția partidelor noastre politice în cifre și grafice 1919-1932. Editura și tiparul Krafft & Drotleff S.A.: Sibiu, 1933.
12. Dezbaterile Adunării Deputaților. Ședința din 26 martie 1923, nr. 56, București, 1923.
13. Dezbaterile Senatului. Ședința din 27 martie 1923, nr. 52, București, 1923.
14. Constituțiunea. Promulgată cu decretul Regal No. 1.360 din 28 Martie 1923 și publicată în „Monitorul Oficial" No. 282 din 29 Martie 1923. Imprimeria Statului: București, 1923.
15. Iulian Peter, Contribuția provinciilor la formarea dreptului public românesc, în „Enciclopedia României". Vol. I: Statul. Imprimeria Națională: București, 1938.